

БОЈАНА РАДОВАНОВИЋ

ОД МОНСТРУОЗНОГ ДО ПОСТХУМАНОГ: ДРУГИ ГЛАС У САВРЕМЕНОЈ МУЗИЦИ

Београд: Музиколошки институт САНУ, 2023.
ISBN 978-86-80639-70-3

Од монструозној до постхуманој: Други глас у савременој музици, наслов је прве монографије посвећене истраживању проблематике гласа у домаћој музикологији, потекле из пера др Бојане Радовановић, научне сараднице у Музиколошком институту САНУ. Публикација је настала као резултат ауторкиних вишегодишњих истраживања у трансдисциплинарној области студија гласа, која је започела на завршној години основних студија музикологије на Факултету музичке уметности у Београду. За отисну тачку ка истраживању у овом дивергентном пољу, ауторка бира музикологију, подразумевајући притом нужност пресецања њених методологија с праксама рада других дисциплина. Тако, Радовановић поставља и једну од својих основних хипотеза, „да глас, као изузетно сложен и по себи трансдисциплинаран и свеprisутан феномен захтева – са музикологијом као отисном и полазном тачком – интердисциплинарни и трансдисциплинарни поглед” (стр. 18). У том смислу, она овом монографијом даје важан допринос овдашњим научним дискурсима о музици, отварајући бројна питања, суштински важна, како за савремено музичко стваралаштво тако и за дисциплине које настоје да га разумеју.

Због многобројности тема, као и могућих приступа разумевању начина структурирања гласа у музици, Радовановић бира да се фокусира пре свега на оно што назива Другим гласом, и то у контексту савремене, западноевропске музике. Овом синтагмом она означава начин третмана гласа од стране композитора и(ли) извођача који на најразличитије начине одступа од прихваћених норми западне музике, односно од оних облика његове појавности које „западњачко ухо” доживљава као „пријатне”, „лепе”, или „природне”. С тим циљем кроз монографију представља дела и праксе „уметничко-авангардне и некомерцијалне андерграунд (енгл.

underground) популарне музике, као и глас у интердисциплинарним радовима различитих извођачко-уметничких дисциплина” (стр. 13).

Мапирање развоја Другог гласа ауторка реализује историографски, започињући анализама примера употребе говорног певања и говорне мелодије с почетка XX века, а завршавајући остварењима насталим на почетку друге деценије XXI века. Такав поглед јој омогућава и да осветли његове многобројне манифестације, и то у односу на то да ли другост, условно речено, настаје у телу извођача/-ице, или након што је глас напустио тело. С једне стране се, тако, фокусира на проширене вокалне технике, као и на различите начине певања доминантне у екстремној метал музици, а са друге, на онај глас чија је ненормираност условљена спрегом с технологијом – обухватајући притом примере употребе микрофона и иновативних начина снимања, те гласова аватара и киборга. На тај начин, Радовановић открива важну карактеристику Другог гласа: његово уобичајење, условљено протоком времена. Како наводи, „другост гласа у музици последњих деценија 20. века и у 21. веку [je] у последњих неколико деценија доведена у питање, те [...] је оштрица бинарне поделе између Првих [...] и Других, [...] гласова у том погледу отупела” (стр. 14).

С аспекта структуре, поглавља монографије се могу груписати у две целине. Прву чине уводна разматрања, те два поглавља кроз која се предочава сложена теоријска мрежа коју је било нужно поставити како би се у њу феномен Другог гласа успешно „ухватио”. У другој, обимнијој целини, представљене су анализе одабраних студија случаја кроз које се мапирају различите манифестације другости у третману вокала од стране композитора/-ки, али и извођача/-ица. Очекивано, монографију заокружују закључна разматрања која, ипак, отварају путеве за нека даља истраживања.

Друго поглавље монографије, које следи за „Уводом”, насловљено је „Други глас: разматрање ’наказног елемента’”, и замишљено је као својеврстан водич читаоцима кроз комплексно поље студија гласа. У њему је могуће пратити постепено сужавање ауторкине перспективе ка питањима изучавања гласа у музици и коначно, формулацији Другог гласа. Поред тога, оно доноси и темељније разматрање импликација које овакво истраживање у пољу музикологије има на њене основне принципе и методе, као и основних начела истраживања Другог гласа у (савременој) музикологији. Полазећи од тезе да „глас у музици потврђује субјективитет извођача и њиховог учешћа у друштвеном поретку” (стр. 27), ауторка кроз поглавље настоји да сагледа различита уодношавања „Првог” и „Другог”, фокусирајући се тако на један од основних механизма формирања идентитета. Пратећи идеје Бојане Кунст и Јелене Новак о Другом, односно

монструозном гласу (али и телу), она у фокус ставља не само уметничке и музичке праксе које се на различите начине структурирају као ненормиране, већ и чињеницу да такви гласови могу бити релевантни и „за промишљање 'нормалног', тј. стандардизованог, Првог гласа” (стр. 34).

Наредно поглавље, „Стварање и обликовање Другог гласа: вокална техника и нове технологије”, претходно изнесене теоријске поставке употпуњује историографским погледом на линије развоја технике и технологије обликовања гласа. Овај сегмент започиње разматрањем процеса кроз које је установљен такозвани Први глас, исцртавајући особине певаног гласа које су кроз историју постављене као његове константе. Такав приступ је даље води и ка разумевању основа вокалне педагогије, као и људске анатомије која је предуслов за сваку вокализацију. Како би, дакле, разумела који вокални фундус разигравају проширене вокалне технике и различити монструозни и екстремни гласови, ауторка читаоцима нуди важан поглед на историју развоја Првог гласа, а из позиције Другог. На сличан начин разуме и технологије снимања и репродукције гласа које су у коначници омогућиле његов својеврстан улазак у просторе постхуманог.

Прво аналитичко поглавље монографије прати „обогаћивање фонда вокалних техника [које се] базирало на растакању познатих и устаљених модела вокализација” (стр. 201). Своју анализу ауторка започиње канонским експресионистичким делима насталим почетком прошлог века, чиме нуди, с једне стране, другачији поглед на њих, а с друге поставља основу за сопствену историзацију. Проширење начина на који се у опусима композитора прве половине 20. века третира, али и записује глас, односно његова деоница, Радовановић употпуњује и разматрањем утицаја технологије на конципирање гласа и његове улоге у музици. Полазећи од електронске револуције и појаве микрофонске технике, она читаоца уводи у контекст друге половине прошлог века, у коме је могуће пратити нагло разгранавање експерименталних вокалних пракси, често кроз спрегу употребе проширених вокалних техника и технологије. Своју пажњу даље усмерава ка раду електронских студија у Келну и Милану, с посебно важним освртом на рад Кети Берберијан [Cathy Berberian], као и на дела композиторки–извођачица, попут Џоан ла Барбаре [Joan La Barbara], Мередит Монк [Meredith Monk], Дијаманде Галас [Diamanda Galás] и Лори Андерсон [Laurie Anderson]. Враћајући се на просторе Србије и Југославије, кроз ово поглавље ауторка прати и развој Другог гласа од дела Владана Радовановића, насталих у Електронском студију Трећег програма Радио Београда, до композиција Горана Капетановића и Јасне Величковић. Посебна пажња посвећена је и јединственом третману гласа којим је Каталин Ладик обележила авангардну музичку сцену Југославије.

Конечно, усредсређеност на технологију ауторку води и ка популарној музици, те иновацијама на пољу третмана гласа код Елвиса Преслија [Elvis Presley], техници битбокса у хип-хопу, као и употреби вокодера и аутоотјуна.

Овако уоквирена прошлост окреће читаоца даље ка „анализи, мапирању и експликацији проширених техника у вокалним деоницама савремене музике, независно од жанра у којем су употребљене” (стр. 205) – у поглављу „Уобичајење монструозног I: екстремни глас” – односно ка примерима на основу којих се „резултат везе успостављене између човека и машине [...] може ишчитавати као киборшки, аватарски или специфично постхумани” (стр. 249) – у поглављу „Уобичајење монструозног II: глас киборга, аватара и постхуманог”. Поменута два поглавља су, тако, од посебне важности и за разумевање наше садашњице, те начина на које се само схватање људскости рапидно мења кроз уобичајење „неприродних”, „непријатних” и чак зазорних вокализација. Постављајући себи за циљ да испрати ове комплексне, и никад незавршене процесе, Радовановић прво од поменутих два поглавља започиње анализама екстремног гласа у метал музици, враћајући се концептима монструозног гласа и тела. Разматрајући најпре терминологију која се користи како би се описале екстремне вокалне технике (стр. 212–215), ауторка се овде фокусира и на чињеницу да су овакве, само наизглед монструозне праксе, заправо резултат темељног промишљања, као и вокалног тренинга. На трагу те идеје, она разматра и дела савремених домаћих аутора и ауторки, инспирисаних екстремним вокализацијама и различитим подваријантама метал музике. Међу њима су *Freezing Moon* (2012), *Diva Bellatrix von Umbra* (2015) и *Alice in WonderMarket* (2017) Ханан Хаџајлић, *Крвава Бајка* (2020) Тамаре Кнежевић, као и *incidAnces* (2017) Југа Марковића. Стављајући ова дела у контекст савремених тежњи ка замагљивању граница међу различитим уметничким формама, ауторка им придружује и резултате рада Јапа Блонка [Jaar Blonk] и Мајка Патона [Mike Patton]. Конечно, последње аналитичко поглавље монографије даје посебно важан допринос разигравању музиколошког дискурса, а кроз разумевање остварења и пракси, чији је примарни циљ преиспитивање граница – у сваком смислу. Оно тако доноси изузетно вредне увиде у рад уметнице Имоџен Хип [Imogen Heap], феномен јапанске аватар-поп звезде Хацуне Мику [初音ミク / Hatsune Miku], композицију *Фонације* (2016) Ане Ђатовић, рад дуа Мајаап [Maiaap] и стваралаштво Тее Соти [Thea Soti].

Речима Бојане Радовановић, „ова монографија настала је с идејом да понуди једно виђење уобичајавања Других гласова, тј. гласова који су нам све 'до јуче' били страни, и потенцијално опасни, али као такви неопходни

за формирање сопства у друштву” (стр. 281). Та идеја је кроз целокупан текст спроведена доследно и јасно, уз вешто излагање и непрестано отварање важних питања која провоцирају читалачку знатижељу и подстичу на размишљање. Одабиром феномена гласа у музици за централни предмет истраживања, ауторка је читаоцима отворила врата, не само ка пољу које на овим просторима до данас није често истраживано, већ је додатно окренула трансдисциплинарно заснован, музиколошки дискурс ка питањима формирања субјективитета кроз праксе извођења музике. Тиме нас је позвала да преиспитамо сопствене стручне и научне позиције, али и да промишљамо о „великим” питањима која се тичу односа људскости и нељудскости, Првих и Других, па на крају и Западних култура/музика и њихових Других.

Агриана Сабо